

השבת אבידה - הרי זה כה פשוט!

הרב יהונדב דרורי

- א. פתיחה - הסיבוך שבימינו
- ב. התהליך הכללי
- ג. פטורי השבה
- ד. ספק הינוח ומקום המשתמר
- ה. סימנים
- ו. הכרזה וטיפול באבידה
- ז. הטיפול בחפץ ופיצויי הפסדים
- ח. סיכום
- ט. אחרית דבר

א. פתיחה - הסיבוך שבימינו

שאלות רבות מופנות לרב הקהילה בענייני השבת אבידה. אם זה ערמות האבדות שבבית הכנסת, או המנקה שמוצא חפצים רבים בבית הספר בסוף כל יום, וכן בגינה הציבורית וברחוב. כמות החפצים האבודים כיום גדולה מאוד, ואנשים רבים שלמדו פרק "אלו מציאות" נבוכים לאור העובדה שאם באמת יתחילו להכריז ולהשיב כל חפץ שהם רואים ללא בעלים, יצטרכו לעבוד בכך ב"משרה מלאה". וכל זאת מתוך ידיעה ברורה ש-90% מהחפצים יישארו במחסן לעולמי עד ללא דורש.

1. זילות החפצים והיחס אליהם

הייצור התעשייתי, צריכת היתר וחברת השפע גורמים לכך שכיום כבר אין כבוד לחפצים כפי שהיה פעם. אם פעם הייתה לילדה בובה אחת שעליה היא שמרה מכל משמר ואילו אבדה הייתה הילדה מצטערת ומייחלת ליום שבו היא תימצא, הרי שכיום שפע הצעצועים גורם לכך שלא אכפת לילדים אם בובה זו או אחרת

נשארות בגן השעשועים. לפעמים גם אם מישהו יכריז עליהם בעיתון המקומי או במודעה, ההורים לא יעשו שום מאמץ כדי לחפש או להחזיר את האבדה.

2. תנועת האנשים

עניין נוסף המקשה על השבת האבידה בימינו הוא העובדה שכבר איננו חיים בקהילות קטנות וקבועות. החיים הסואנים גורמים לכך שאנשים עוברים ממקום למקום במהירות. בעבר, חפץ שנמצא בשוק - היה סביר שהוא שייך לאדם שגר במקום קרוב, שגם יחזור לכאן. אולם כיום, אם מצאת במרכול חפץ, יש אפשרויות רבות מאוד באשר למגורי הבעלים - הוא יכול להיות מהעיר הזאת או מעיר אחרת, וייתכן שלא יבקר במקום זה שוב לעולם.

3. היכן להכריז?

בעבר, בקהילות הקטנות היה אפשר להכריז על אבידה בבית הכנסת או במודעת רחוב, ולדעת שרוב הסיכויים שהמאבד יראה אותה. אולם כיום, לא כולם מגיעים לבית הכנסת, לא כולם קוראים את העיתון, ועם כמות הפרסום והמידע שקיימת במדינות ובמודעות השונות קשה להתמודד. מה הסיכוי שבאמת פרסום האבדה יהיה יעיל?

עניינים אלו מביאים אנשים רבים לבלבול ואף לזניחת המצווה באומרם שאי אפשר לקיימה בימינו. במצב זה הם מקיימים בעצמם "פעמים שאתה מתעלם" פעמים רבות מדי, בניגוד להלכה.

4. פישוט התהליך

לאור זאת יש צורך בבירור ובפישוט של התהליך, צריך להימנע מכניסה לתהליך השבה במקום שאין בו חובה, צריך למצוא דרך הגונה להכרזה והשבה, ופתרון לחפצים שאין להם דורש. פוסקי הדורות האחרונים עסקו בכך רבות, אך היות שהפתרונות מפוזרים בין הספרים, באתי לקבצם ולסדרם, ומתוך כך להראות ולחדש שמצווה זו, גם כיום, רלוונטית ובעלת גבולות סבירים ומביאה אך טוב וחסד לקהילה ולעם.

עיקר כוונתו של המאמר היא לעשות סדר בתהליך ולא דווקא לחדש חידושים.

אנו נסתמך במאמר על פסיקת ההלכה כפי שהובאה בשולחן ערוך, בנושאי הכלים ובספרי ההלכה האחרונים.

לצורך פישוט החשבון, יצרנו תרשים זרימה (מובא בסוף המאמר) שבו משולבות כל ההלכות השכיחות בענייני השבת אבידה. באופן זה יוכל כל אדם פשוט, וודאי שכן תורה, למצוא את ידיו ורגליו במכלול השיקולים הסבוך בענייני השבת אבידה.

מאמר זה בא לעקוב אחר התהליך שבתוך תרשים הזרימה המצורף למאמר, וכן לתת את המקורות והמחשבה שנמצאת מאחורי תרשים הזרימה.

ב. התהליך הכללי

בעמוד הראשון מופיע תרשים הזרימה הכללי, ובעמודים שאחריו מופיע הפירוט של כל שלב בתהליך. בתחילה נסביר את התהליך ולאחר מכן נפרט את המקורות.

1. לפני הכול בדוק אם יש לך פטור מהשבה - ברוב המקרים, כשאדם מוצא מציאה הוא ייפטר מהשבתה על ידי פטורים עקרוניים שאינם תלויים במצב האבידה, כגון אבידה פחותת ערך או אבידה ישנה במקום ציבורי. לכן, לפני הכול חשוב מאוד לעבור על כל הפטורים ולראות אם בכלל שייכת כאן המצווה. עניין זה חוסך הרבה מאוד מהדילמות.

2. האם הבעלים רוצה שהחפץ יישאר כאן? / האם החפץ מונח במקום שמור? - שאלה זו מקבילה לשאלה "איזו היא אבידה?" כפי שמופיעה במשנה בסוף פרק "אלו מציאות".¹ בתרשים זה הלכנו בשיטת הרמ"א² המייחס ערך רב לשאלה אם המקום משתמר אם לאו, אך שאלה זו נוסחה בצורה זו דווקא על מנת לחסוך בדיקה וחשיבה. היה ניתן לשאול אם החפץ הונח או נפל (כפי שמשמע מהשולחן ערוך שם ומפשט הגמרא), וכן היה ניתן לשאול קודם אם החפץ נמצא במקום שמור, אך כששואלים באופן כללי "האם הבעלים רוצה שהחפץ יישאר כאן?" הרי

1 בבא מציעא ב, ט. הפניות סתמיות להלן יפנו למשנה ולגמרא בבבא מציעא פרק שני. מעניין לציין שדווקא שאלה זו, שצריכה להישאל ראשונה, נמצאת בסוף הפרק, ודבר זה גורר במשניות ובגמרות.

2 חושן משפט, סימן רס סעיף י.

זה חוסך את שתי השאלות גם יחד, שכן גם אם החפץ הונח, ייתכן שהמקום אינו משתמר והבעלים שכח אותו שם בטעות ואיננו מעוניין שהוא יישאר שם. וגם אם הוא נמצא במקום שמור, ייתכן שהבעלים איננו זוכר היכן הניח אותו והרי הוא אבוד.

3. האם יש סימן בחפץ? - בדיקה זו מתרחשת דווקא לאחר שברור שהבעלים איננו רוצה שהחפץ יישאר במקומו. אם היינו בודקים בסדר הפוך, היינו מגיעים לכמה מקרים שבהם הבדיקה אם יש סימן בחפץ אינה רלוונטית כלל, כגון כשהבעלים רוצה שהחפץ יישאר במקומו. ואם כך יוצא שעסקנו בשאלה שאיננה רלוונטית כלל לברור הדין. לכן שאלה זו באה רק לאחר ברור השאלה "איזו היא אבידה?".

4. התוצאה: "לא ייגע", "הכרזה", "זכית במציאה" - כפי שניתן להבחין במיפוי שבעמוד הראשון, ברוב רובם של המקרים יהיה הדין "לא ייגע", הן מפני שאין אפשרות להשיב את החפץ מחוסר סימנים, הן מפני שהחפץ נמצא במקום שהבעלים איננו מעוניין שיזוזו אותו משם, או שהבעלים לא התיימש מהחפץ.

זכיייה במציאה היא המקרה הנדיר יותר ודורשת שלושה תנאים הכרחיים: א. לבעלים אין עניין שהחפץ יישאר במקומו; ב. אין סימן בחפץ; ג. הבעלים יודע שהחפץ אבד (וממילא התיימש ממנו). הכרזה שכיחה מעט יותר, והיא מתרחשת במקרים שבהם יש סימן והבעלים אינו רוצה שהחפץ יישאר במקומו.

עניין זה מראה שברוב רובם של המקרים אין צורך להגיע למצב של הכרזה והשבה.

ג. פטורי השבה

לא נוכל במאמר קצר זה להתייחס לכל פטורי ההשבה המופיעים בתרשים, אך ניגע בשלושה פטורים משמעותיים ביותר בעידן המודרני, שהם לבדם חוסכים מקרים רבים של התעסקות באבידות.

1. אבידה פחותת ערך

בגמרא מופיע בעיקר המושג "פחותת משווה פרוטה"³, ועניין זה מבהיל אנשים מפני

שכל מוצץ ישן או פריט לבוש שווה יותר מפרוטה (10 אגורות), ואם כן לא נמצא את ידינו ורגלינו בהררי החפצים הזרוקים ברחובות שיש בהם שווה פרוטה. אולם ברור לכל בר דעת שברוב המקרים איש איננו מתכוון לדרוש חפצים אלו, ונוהגים לכנותם זבל ולפנותם לאשפה. אך כיצד מסתדרת התנהגות זו עם החיוב להשיב אבידה ששווה פרוטה?

בספר "משפט האבידה"⁴ הוכיח מהשולחן ערוך⁵ "דבדבר דליכא מאן דקפיד ביה שרי אף ליקח מבעליו ללא רשות", ומכל שכן נלמד מכך שגם מצוות השבה אין כאן. וכן מוכיח בספר "אבידת אחיך" מהגמרא בדף כז ע"א שפטור מלהשיב גללי בהמה אף על פי ששוים פרוטה, ופירש רש"י: "כיון שאין לו תובעים". וכן הוכיחו הפרישה והנתיבות בסימן רסא מדין "פירות מפוזרים", שכיון שברור שהבעלים לא יטרח לשוב ולאוספם, ברור שאין בהם דין השבה, ואם ברור שהבעלים יודע שאבדו ממנו יהיה אפילו מותר לקחתם.

אם כך, יוצא שכיום יש להגדיר את האבידה פחותת הערך בכל מקום לפי דרך בני האדם באותו מקום להקפיד עליו; ייתכן שאבידה שנחשבת "פחותת ערך" במקום אחד (כגון עט או בקבוק תינוק) לא תיחשב "פחותת ערך" במקום אחר (כגון בישיבה). זכורני ששמעתי פעם בשם הרב וואזנר זצ"ל שאמר שאבידה בשווי פחות מ-20 שקלים אין צורך להשיב, ובהזדמנות אחרת שאלתי את מו"ר הרב שלמה לוי מישיבת "הר עציון" לגבי בגדים שהושארו על ידי בני חו"ל בארץ, ואמר לי שעד 50 שקלים אין צורך לברר למי שייכים הבגדים. אך כל זה בהסתייגות, שכן הסכומים משתנים לפי הזמן והמקום, וודאי שמה שהיה שייך לפני עשרים שנה, כבר לא בטוח ששייך בימינו.

2. רוב גויים

המקרה הקלאסי של רוב גויים הוא בחו"ל, אך גם בארץ ישנם מקומות עם רוב גויים, כגון בקרבת ערים ערביות, וכן במקומות עם עובדים זרים או ערבים. פעמים

4 סימן רסב, מאזני צדק, י.

5 חושן משפט, סימן רנט סעיף א.

רבות עובדי הנקיון המגיעים בסוף היום אינם יהודים וייתכן להגדיר גם מקרה זה כדוגמת "בתי כנסיות דידן דיתבי בהו כנענים"⁶.

הפטור נובע משני גורמים: א. רוב הסיכויים שהאבידה נפלה מגוי; ב. גם אם נפלה מיהודי הוא מתיימש כיוון שבטוח שגוי מצאה ולקחה. יש באחרונים (בסימן רנט) מחלוקת לגבי מקרה שבו ניתן לברר אם האבידה של יהודי או של גוי - הט"ז מחמיר להכריז והסמ"ע פוטר מפני שדי בגורם היאוש לבדו. כמובן, מדובר רק באבידה בעלת סימנים, באבידה ללא סימנים כולם יודו שרשאי לקחתה.

3. אבידה ישנה במקום ציבורי

בשולחן ערוך הרב⁷ פוסק שאם ברור שהאבידה מונחת כבר זמן רב, וסביר שהבעלים כבר שכחו והתיימשו ממנה, הרי היא של מוצאה אפילו אם יש בה סימן. דין זה מוגבל רק לאבידות ברשות הרבים, משום שברשות הבעלים אדם מניח חפצים גם לשנים רבות.

דין זה שכיח מאוד באבידות בבתי ספר ובתי כנסת וכן ברחוב. כאשר ניכר שהאבידה מונחת זמן רב, ניתן להפקירה או לזורקה ללא צורך בבירור נוסף. הגדרת "זמן רב" תהיה להערכתו בין כמה חודשים לכמה שנים, בהתאם לחפץ ולמקום.

4. פטורי השבה - חוסכים הרבה

ראינו רק שלושה פטורים מתוך תשעה, וכבר מבינים אנו כמה הם חוסכים. ברור לי שככל שיותר אנשים יכירו פטורים אלו וישתמשו בהם, תהפוך המצווה להיות משמעותית יותר במקומות שהיא באמת נצרכת.

ד. ספק הינוח ומקום המשתמר

כאן העניינים מסתבכים יותר. עיקר הבירור של שלב זה הוא להבין אם יש כאן אבידה או שאין כאן כלל אבידה כיון שהבעלים אינו מעוניין בהחזרתה. הדוגמה

6 בבא מציעא כד ע"א.

7 מציאה ופקדון סעיף יב.

הקלאסית לכך היא "פרה שרועה בין הכרמים". ודאי שרק בור ועם הארץ יבוא לעשות במקרה זה "השבת אבידה". הוא הדין בימינו כשמוצאים עגלה בפתח הבניין, או אופניים בכניסה לבית הכנסת. אולם מה קורה במקרי ביניים, כגון מגבת שנמצאת במעיין או במקווה, או עגלה שנמצאת בגן שעשועים?

לא נעסוק בכל הפרשנויות בגמרא, רק נדגיש שהשולחן ערוך⁸ שם את הדגש הראשון על השאלה אם החפץ הונח או נפל, ואפילו ספק אם הונח - הרי זה לא ייגע בו. לעומתו, הרמ"א שם את הדגש הראשון על המקום שבו נמצאה האבידה, והוא מחלק בין מקום המשתמר למקום המשתמר קצת ומקום שאינו משתמר כלל. הרמ"א מרוויח שני דברים בחלוקה שלו:

א. אם זה מקום שאינו משתמר כלל, גם אם בוודאי הונח החפץ - הרי זו אבידה. דוגמה: אופניים בגן שעשועים עירוני, שהרי עצם המקום מסוכן לאבידה ואין טעם להשאירה.

ב. החלוקה בין ספק הינוח במקום המשתמר קצת, שבו יש להכריז על אבידות בעלות סימן ולא לגעת באבידות בלי סימן, לבין מקום המשתמר לגמרי, שבו אין לגעת בשום אבידה. ההיגיון כאן פשוט - אנחנו מחשבים את הסיכוי מול הסיכון. מה הסיכוי להחזיר את האבידה דרך הכרזה לעומת הסיכון שהבעלים יחזור לכאן למצוא אותה ואנחנו גרמנו לו לאבדה יותר.⁹

אנחנו הלכנו בתרשים בדרכו של הרמ"א וקודם כול שאלנו אם הבעלים מעוניין שהחפץ יישאר במקום. זו שאלה שכוללת את שני העניינים יחד - אופיו של המקום ואם החפץ הונח. ברור שלאור החשש שהבעלים יחזור לחפש את החפץ שלו,

8 חושן משפט, סימן רס סעיפים ט-י.

9 הש"ך (שם ס"ק כו) מוסיף קולא מרחיקת לכת במקרה של ספק הינוח ללא סימן, שאם עבר ונטלו, אף שלכתחילה היה צריך להניחו, בכל אופן כעת לא יועיל להחזירו כיוון שייתכן שהבעלים כבר חזר לחפש את אבידתו ולא מצאה והתייאש. הש"ך אומר שבמקרה כזה, כשאין שום אפשרות להחזיר לבעלים, ניתן לזכות באבידה. חידוש זה של הש"ך מקל מאוד במקרים רבים שבהם ברור שלא ניתן לאתר את המאבד, וברור שהוא כבר התייאש מלחזור אליה, שאז ניתן להשתמש בה גם אם ייתכן והוא הניחה.

במקרים רבים נעדיף להשאיר את החפץ במקום ולא להכריז עליו, היות שכך יש סיכוי רב יותר לבעלים להגיע אל החפץ. יש להדגיש שבמקרים רבים גם אם לוקחים את החפץ ומכריזים עליו, חובה להניח שלט מיד במקום האבידה למקרה שהבעלים הניח את החפץ במתכוון ויחזור לחפשו.

ניקח כדוגמה את המקרים שהעלינו לעיל:

מגבת במקווה - אם היא מונחת במקום שבו כולם מניחים את המגבות, ברור שהבעלים אינו מעוניין שיזיזו אותה, וודאי שלא ניגע בה. אולם גם אם היא נשכחה במקום אחר במקווה, סביר להניח שהבעלים מעוניין שהיא תישאר במקווה כיון שזהו "מקום המשתמר קצת" וקל יהיה לו לחזור ולמצוא אותה שם.

מגבת במעיין - כאן הדבר תלוי באופיו של המעיין ובכמות המטיילים בו. השאלה "האם הבעלים מעוניין שהמגבת תישאר כאן?" נתונה לשיקול דעתו של המוצא, וודאי שלא יהיה דומה מעיין קטן הצמוד ליישוב למעיין ברמת הגולן, שאיננו מקום המשתמר. במקרה שברור שהמגבת או אבידה אחרת נפלה ולא נשכחה, התשובה תהיה שהבעלים אינו מעוניין שהיא תישאר, מפני שייתכן שאינו יודע בכלל שהיא נפלה שם.

עגלה או טבעת בגן שעשועים - טבעת בוודאי נפלה ולכן ברור שהבעלים אינו מעוניין שהיא תישאר ותאבד שם. אולם עגלה ייתכן שהונחה שם או נשכחה, ולכן הדבר יהיה תלוי באופיו של המקום. אם ברור שהמקום משתמר לגמרי, אף אם העגלה ספק הונחה ולא ברור אם הבעלים מעוניין בה שם, הרי זה לא ייגע.

האופן שבו הגדרנו את השאלות ופישטנו את התהליך, מתאים להיגיון הפשוט בימינו, וכן פותר ברוב הפעמים את הדילמה אם זו אבידה או לא, דבר המקל על קבלת ההחלטה בשטח.

ה. סימנים

בתרשים סידרנו רמות שונות של סימנים ובהתאם להן למי ניתן להחזיר את האבידה על פי השולחן ערוך בסימן רסז. ראוי לציין שרוב החפצים התעשייתיים נחשבים כאין בהם סימן, ונלמד דינם מ"ככרות של נחתום" שבהם אין סימן אפילו

בינוני. ואף אם יש צבע וצורה וסגנון מסוימים לחפץ, ואף אם סביר שאין עוד כמוהו בסביבה הקרובה, עצם העובדה שייצרו עוד אלפים כמותו הופכת אותו לחסר סימן. זאת למעט מקרים נדירים שבהם החפץ נדיר מאוד על אף שיוצר במפעל.

רוב הבגדים והחפצים שאינם מסומנים בצורה מכוונת (כגון שם או תווית מיוחדת) הם חסרי סימן. גם אם יש בהם פגמים או שריטות, בדרך כלל אלו מוגדרים "סימן הבא מאליו" ועל פי הרמ"א אין לחשוש לכך, מאחר שיתכן שגם הבעלים אינו זוכר פגמים ושריטות אלו, וממילא אין צורך להשיב אבידות אלו.

לא הכנסנו בתרשים מקרים שבהם על אף שעל פי הדין אין בהם סימן מובהק, ייתכן שניתן להשיבם ואולי אף יש חיוב, אם על פי חוקי המדינה יש אפשרות להחזירם. כגון המופיע בשו"ת עשה לך רב¹⁰ על המוצא סכום כסף שיכול להעבירו לתחנת המשטרה ולקבלו לאחר כמה חודשים אם לא בא איש לבקשו.

ו. הכרזה וטיפול באבידה

אנשים רבים חוששים מהטיפול באבידה ומההכרזה, וזכורני ממו"ר הרב אהרן ליכטנשטיין זצ"ל שסיפר שהיה אצלו במחסן מעיל דובון שמצא ונשאר במשך עשרות שנים "עד שיבוא אליהו". עניינים כאלה בוודאי מרחיקים אנשים מטיפול באבידות והם חוששים להישאר עם עשרות חפצים ללא דורש.

לכן פישטנו בתרשים את תהליך ההיפטרות מן האבדה. העניין החשוב ביותר כאן הוא פסיקת הגר"מ פיינשטיין¹¹ וכן הגר"מ שטרנבוך¹² הם פסקו שאבידה שהכריזו עליה כראוי, וסביר שכבר לא יגיעו בעליה, וכן כל האבידות שדינן "יהא מונח עד שיבוא אליהו הנביא", אם האבידה היא בת תחליף, כגון מוצר תעשייתי שאין בו ייחודיות, ניתן לרשום את ערכו ואת סימניו ולמכרו או לזרקו. במקרה שבעל האבידה יבוא בעתיד, ניתן יהיה לבדוק את הסימנים על פי הרשום בפנקס

10 חלק ב סימן סו.

11 אגרות משה, חושן משפט חלק ב סימן מה; ובמקומות נוספים.

12 תשובות והנהגות, חלק ג סימן תסד.

השמור (או במקום אחר שמור, כגון בענן וירטואלי), ולהשיב לו את כספו שיוכל לקנות חפץ דומה.

באופן זה יש כאן תהליך פשוט של הכרזה ואחריו ניתן לעשות בחפץ מה שרוצים, כולל השלכתו או שימוש בו. המקור לדין זה מופיע בגמרא: ¹³ "המוצא תפילין - שם דמיהן ומניחן לאלתר". כיום ודאי שתפילין הם בעלי ערך סנטימנטלי עליון, ואיש לא יהיה מוכן שימכרו את התפילין שקיבל בבר מצווה ויחזירו לו כסף. אף על פי כן העיקרון נשאר וניתן ליישמו בכל הררי החפצים הקיימים בימינו, שתמיד יכול להיות להם תחליף. היוצא מן הכלל הזה הוא פריטים ייחודיים כגון תמונות, מפתחות, משקפיים וכדו', חפצים שערכם עבור המאבד רב, ויש להשאירם "עד שיבוא אליהו".

1. משך ההכרזה ומקומה

לעניין זה מצאנו מידות שונות באחרונים (הנ"ל ועוד), החל מהכרזה בבית הכנסת במשך שבוע אחד, וכלה בשלושה רגלים. אולם, ברור שבימינו שרבים אינם פוקדים את בתי הכנסת ואינם חוגגים את החגים, ישנו הבדל גדול נוסף שבימינו מכריזים בכתב ובמדיה ואילו בימיהם ההכרזה הייתה בפה. נראה שצריך להבין טוב יותר את מטרת ההכרזה ולמי היא צריכה להגיע. רק כך נוכל להבין היכן ועד מתי יש להכריז בימינו.

האחרונים למדו את דבריהם מהמשנה ¹⁴ "ועד מתי חייב להכריז?" ומהתוספתא: ¹⁵ בראשונה היו מכריזין עליה שלש רגלים ואחר הרגל האחרון שבעה ימים. ומשחרב בית המקדש התקינו שיהו מכריזין עליה שלשים יום. ומן הסכנה ואילך התקינו שיהא מודיע לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ולאנשי עירו ודי.

2. מקום ההכרזה

מעיון בגמרא ובראשונים שם ניתן לומר שנחלקו ר' מאיר ור' יהודה מי קהל היעד

13 בבא מציעא כט ע"ב.

14 בבא מציעא כח ע"א.

15 בבא מציעא ב, יז.

של ההכרזה, אם זה צריך להיות כל ישראל, או די בשכני המקום שבו נמצאה האבידה. לא ברור אם הם יחלקו בכך גם לאחר החורבן. ייתכן שגם לאחר החורבן, אם יתאפשר בקלות, ידרוש ר' יהודה להכריז במקום שבו אפשרי להגיע לכמה שיותר יהודים. לכן בימינו שיש אפשרות להכריז גם באינטרנט ובעיתון, ייתכן שיש הידור בכך שההכרזה תגיע לכמה שיותר ישראלים. מעיקר הדין השו"ע¹⁶ פסק להכריז בבתי כנסיות ובתי מדרשות. האיגרות משה הרחיב זאת בניו יורק לכניסות לבניינים הגדולים ולמקומות הכינוס.

אם כן, נראה פשוט שדי לכתוב את הדברים באמצעי המדיה שיגיעו לשכני מקום האבידה, כגון השכונה או היישוב, בין אם זה מודעה במקומות הכינוס השכונתיים בין אם זה ברשת החברתית או בעיתון השכונתי או העירוני. וכמובן, החשוב ביותר הוא מקום האבידה, שסביר שבעל האבידה יגיע גם לשם.

3. משך ההכרזה

נראה שבהתאם לקהל היעד נקבע גם משך זמן ההכרזה. אם הצורך הוא להגיע לשכני האבידה בלבד, יש לאמוד כמה זמן צריכה המודעה להופיע כדי שכל מי שאיבד יוכל לראותה, וסביר שמדובר בשבוע עד חודש. אולם אם רוצים להגיע גם לאנשים מחוץ לעיר שהזדמנו למקום, סביר שיש להכריז במשך זמן ארוך יותר - כגון שנה או שלושה רגלים. וכפי שראינו, מעיקר הדין אין צורך להגיע לאנשים שאינם מאיזור המציאה.

לעניות דעתי באבידה יקרת ערך יש ללכת לפנים משורת הדין ולהכריז עליה זמן רב יותר. אבידה יקרת ערך - ייתכן שבעליה אינו בן המקום והוא מזדמן לכאן רק לעתים רחוקות ובכל זאת ייתכן שהוא יחזור אחריה, וראוי לדאוג שהוא יוכל לראות את המודעה גם לאחר זמן. לעומת זאת אבידה רגילה מספיק להודיע עליה באותה שכונה במשך חודש לכל היותר; לאחר זמן זה המאבד כבר לא יחזור אחריה.

ז. הטיפול בחפץ ופיצויי הפסדים

בפרק "אלו מציאות" מתוארות פעולות רבות לטיפול באבידה, בעיקר טיפול בבעלי חיים אך גם טיפול בספרים ובחפצים אחרים. יש לזכור שבימינו החפצים אינם זקוקים לטיפול מרובה כמו פעם מפני שברובם עשויים מחומרים עמידים ולא אורגניים, וגם הבלאי כתוצאה מבעלי חיים נפוץ פחות. לכן נדיר מאוד שהמוצא יצטרך לעשות פעולות שימור עבור האבידה. אכן במקרים של מציאת בעלי חיים יש לטפל בהם למשך זמן מוגבל ואחר כך למוכרם, כמתואר בסימן רסז. לדוגמה, מי שמצא כלב או חתול - עליו לטפל בו מצד הדין רק שלושה ימים ואחר כך יכול למוכרו, ויוכל להשתמש בכסף עד שימצא את המאבד.

זו דוגמה לפער בין התודעה הרגילה של הציבור (לדוגמה, הסיפור על ר' חנינא בן דוסא שעמל רבות בטיפול בתרנגולים שמצא¹⁷) לבין המציאות בפועל שאיננה מחייבת טיפול ממושך והוצאות כספיות.

עניינים אלו מסוכמים בדף על פי דברי הפוסקים, יש לשים דגש על כך שאין על המשיב שום צורך להפסיד ממון בשביל מצווה זו, והוא רשאי גם לקבל שכר על הטיפול באבידה, ואין הוא צריך לעשות עבודה דברים שלא היה עושה עבור עצמו.¹⁸ וכן חובת ההשבה הפיזית למאבד לא חלה על המוצא ומספיק שיודיע למאבד, או שיחזיר למקום המשתמר.¹⁹ לדוגמה, אדם שמצא עגלת סופרמרקט איננו צריך להשיבה לסופר ומספיק שיודיע עליה למנהל (יש כאן גם עניין של "זקן ואינה לפי כבודו"). משקפיים ומפתחות - בדרך כלל אינם נגנבים ולכן ניתן להניחם במקום שבו יוכל המאבד לזהותם.

כמו כן, יש חפצים שניתן להשאירם בחדר מדרגות, או במקום בבית הכנסת או על שולחן בכניסה ורק להודיע למאבד. כגון: עגלת תינוקות, ספרים, ושאר דברים שרגילים להניחם במקום כזה ואינם נגנבים. ולמעשה אדם צריך לנהוג באבידה כפי שאנשים רגילים שומרים על חפציהם.²⁰

17 תענית כה ע"א.

18 ערוך השולחן, חושן משפט סימן רסז סעיף י.

19 אבידת אחיך יב, ו.

20 אכן, יש מחלוקת בין הרמ"א לשו"ע (סימן רסז סעיף טז) אם שומר אבידה הוא שומר חינוס

ובכל מקרה, אדם ששומר בביתו אבידה והתקשר אל המאבד, איננו מחויב בשום אופן להעבירה אל המאבד, אלא המאבד אחראי להגיע אליו ולקחת את האבידה. ובמקרה שהמאבד מתעכב ולא מגיע יש אף אפשרות להודיע לו היכן מניחים אותה ולומר לו שהוא אחראי,²¹ או לחלופין לשלוח לו בדואר או על ידי שליח ולדרוש את מחיר המשלוח.

גם עניינים אלו יש בהם כדי להרגיע את המוצאים שאינם צריכים להפסיד ממון עבור מצווה זו. וכבר קבעו חז"ל את הכלל "שלך קודם לשל כל אדם".²²

ח. סיכום

בתרשים הזרימה ובמאמר זה סידרנו את דיני השבת האבדה באופן המקל על אדם בן זמננו לדעת מה לעשות במציאה, וכן לנפות את המקרים שבהם האדם פטור מהשבת החפץ. הדבר נצרך במיוחד בדורנו בעקבות ריבוי החפצים הזרוקים בכל מקום.

הבאנו מספר דגשים המביאים את המצווה לפרופורציות המתאימות לה:

א. בדיקת פטורי ההשבה הכלליים עוד לפני שעוסקים באופי האבידה והמקום, בעיקר פטורי "אבידה פחותת ערך" ו"אבידה ישנה", אך גם פטורים נוספים. ראינו שברוב רובם של המקרים אין צורך להגיע למצב של הכרזה והשבה.

ב. פישטנו את תהליך קבלת ההחלטה לגבי השאלה אם זו אבידה או לא, ואם הבעלים רוצה שנוזי אותה ממקומה.

(לשו"ע) או שומר שכר (לרמ"א), וייתכן שתהיה לזה השלכה על רמת השמירה של החפץ. ייתכן שלנוהגים על פי השולחן ערוך ולא על פי הרמ"א תידרש שמירה מעולה יותר ממה שאדם שומר על חפציו הפרטיים.

21 לכאורה על פי המבואר בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן רסז סעיף א, שניתן להניחה במקום שהבעלים אמור לראות אותה, ואפילו במקום שאינו משתמר. אך נראה שאין לעשות כן אם הבעלים אינו מתעכב הרבה.

22 בבא מציעא ל ע"ב.

ג. הראינו שלרוב החפצים התעשייתיים בדרך כלל אין סימן, וממילא לא ניתן ואף אין צורך להשיבם ברוב המקרים.

ד. תהליך ההכרזה, מלבד היותו מצווה ודרך להשבה, הוא גם תהליך היפטרות מהטיפול בחפץ, ולאחריו יש אפשרות להיפטר מהחפץ.

ה. אין על המוצא להפסיד ממון בשביל מצווה זו.

אני מאמין שכאשר עניינים אלו יודגשו ויהיו פשוטים לכל אחד, אזי ירבו המהדרין אחר מצווה זו והיא תיהפך לחביבה. ובמקום לברוח ולהתעלם מחפצים ברחוב, יוכל כל אחד לחשב מיד אם חפץ זה או אחר הוא אבידה ואם עליו להשיבו.

ט. אחרית דבר

לפני כמה שנים התבצע ניסוי שבו הניחו ארנק על מדף באמצע מרכול. הניסוי התבצע ביפן ובארה"ב. ביפן הארנק המשיך לשכב על המדף במשך יום שלם בלי שאיש נגע בו או ניגש לבדוק למי הוא שייך. ולעומת זאת, בארה"ב, בתוך דקות נלקח הארנק ונגנב לתוך כיסו של אחד העוברים והשבים.

ברור לי שאם הניסוי היה מתבצע בישראל, התוצאות היו שונות. בעולם יש מקומות שמרוב כבוד לרכושו של האחר אין שום יחס ואחריות לרכושו וממילא לא שייכת מצוות השבת אבידה, ושם מקיימים בעיקר "לא ייגע בהם". במקומות אחרים, לעומת זאת, היחס הפוך, ויש אנשים שלא יהססו לקחת לכיסם חפץ של אחר אם רק יזדמן להם.

בישראל יש יחס חזק של ערבות בין התושבים, ויחס של אחריות גם לחפציו של האחר. תחושת הערבות בין האנשים מביאה אותם למידת "עם הארץ": "שלי - שלך, ושליך - שלי"²³ במובן החיובי שלה, מידה זו מבטאת את העובדה שגם לי יש אחריות על הרכוש שלך, כפי שלך יש אחריות על הרכוש שלי - וזו מצוות השבת אבידה.

23 משנה, אבות ה, י.

נוסף על כך, מצוות השבת אבידה מחזירה לנו את הכבוד לחפצים. לא עוד "השתמש וזרוק", אלא לכל חפץ יש זיקה לבעליו, וגם אם בעליו שכח אותו במקום כלשהו - החוט המקשר ביניהם לא נפסק, והאבידה עוד תחזר אחר בעליה. עיקרון חינוכי זה נצרך מאוד בימינו, בדור ששואף לצמצום הצריכה.

הגבולות והתאמת המצווה למציאות המודרנית, על פי העקרונות שחז"ל קבעו, מטעימים את המצווה ומחזירים אותה להיות מוסיפת טוב וחסד, ולא מכבידה וכובלת (כפי שאולי מרגישים אלה שלא למדו כל צורכם את הסוגיות). מצווה זו הייחודית לעם ישראל באופיה, מבטאת את הערבות והשותפות בין הישראלים כפי שאנו מוקירים ואוהבים כל כך.

קיצור דיני השבת אבידה



ההלכות המובאות להלן מבוססות על פסקי הרמ"א, האחרונים ופוסקי זמננו. הדף מתייחס למקרים שכיחים ביותר ולא מביא את שולל דעות הפוסקים והאפשרויות.

השבת אבידה היא הלווה שכיחה, מורכבת ויקרה בה צה נועז אפסל את פרטי ההלכות כדי שגשה הלווה זו בפשטות ובעזרה

1 לפני הכל בוקר האם יש לך פטור מהשבת

האם הבעלים רוצה שהחפץ יישאר כאן?

2 לא ברור

האם החפץ מונח במקום שמור?

כן לא יגע

לא ברור

האם החפץ מונח במקום שמור?

3 לא

האם יש סימן בחפץ

כן הכרזה

לא

האם הבעלים יודע שחפץ אבד ממנו

כן זכית במציאה!

לא

האם יש סימן בחפץ

כן הכרזה

לא יגע

לא יגע

שכר השבת אבידה ופיזווי הפסדים

- אין ליטול שכר (אלא אם כן מתעקש המאבד לשלם).
- אם יש הפסד ממון וודאי - פטור מהשבת, אולם אם בכל זאת טיפל באבידה והשיבה:
 - אם לא התנה תנאים עם המאבד - מקבל שכר בטלה.
 - אם התנה עם המאבד כשהיה לחוץ - מקבל פיצוי לפי שכרו הרגיל.
 - אם התנה עם המאבד כשהיה רגוע - מקבל פיצוי לפי מה שהתנה.



נערך ע"י ת"ח בכולל ישיבת בת עין ואושר ע"י הרב שלמה לוי ראש כולל ישיבת הר-עציון לברורים והערות: 050-6323905





1 לפני הכל, בדוק האם יש לך פטור מהשבה



פטור מהשבה ואינה שלו

- א. החפץ נמצא בשטח פרטי.
- ב. אבידה פחותת ערך שהבעלים לא יטרחו לחזור אחריה.
- ג. נזק ממון וגוף - אם ברור שאני מפסיד ממוון (4) (כגון איחור לעבודה) או אפגע בגופי.
- ד. מצווה הבאה בעבירה - אם כרוך בטיפול באבדה איסור. (כגון מוקצה בשבת, דבר איסור)
- ה. אינה לפי כבודי - גם אם זה היה שלי לא הייתי מרים בגלל כבודי (4). (כגון משא כבד או מלוכלך)

פטור מהשבה ורשאי לקחתה

- 1. אבוד מכל אדם - אבידה שנמצאה בצד כביש מהיר או ניצלה משריפה או משטיפת הים.
- 2. אבידת גוי (4).
- 3. רוב גויים מצויים באיזור - האבידה שייכת לגוי ואפילו אם היא של יהודי הוא התייאש.
- 4. אבידה ישנה במקום ציבורי - שניכר שעברו עליה ימים רבים וכבר נתייאשו הבעלים.



2 האם הבעלים רוצה שהחפץ יישאר כאן?



לא
לא ברור
כן



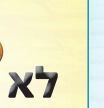
האם יש סימן בחפץ
האם החפץ מונח במקום שמור?
לא יגע



3
4



3 האם יש סימן בחפץ



האם הבעלים יודע שהחפץ אבד ממנו

כגון: חפץ כבד, חשוב, יקר, כסף, אוכל. וכן כל דבר שאדם שם לב שהוא חסר



לא
כן

לא יגע
זכית במציאה!

אם בכל זאת רוצה לזכות:

יכול להרים את האבידה על מנת שיזכה בה רק לאחר ידיעת הבעלים. אם נטל את האבידה בטעות או בעל כרחו (כגון שנפלה ברשותו) - יהא מונח.



הכרזה

יכריז ע"י תליית מודעה במשך חודש (באבידה יקרה - במשך שנה. יתלה 3 פעמים לפני החגים).

איפה? במקום בו נמצאה האבידה ובמקומות ציבורים באיזור (עדיף להכריז גם במקום המתפרסם לכל ישראל, כגון אתר אינטרנט ("איבוד"). אם מצא במקום שיש בו נקודת אבידות ומציאות (כגון באוטובוס או ברכבת) יכול להשאיר שם את החפץ או את פרטיו.

באבידה יקרת ערך ישתדל להשאיר את פרטי האבידה במשטרה, במשך הזמן הזה יטפל באבידה, וכשיגיע המאבד ישיב לו אותה.

ואם לא הגיע המאבד לאחר זמן זה יהא מונח.

מה נחשב סימן?

סימן הוא מזהה ייחודי בגוף החפץ או בסביבתו שסביר שבעליו יודע ממנו, ומתוך כך ניתן להשיב לו את האבידה, והוא אינו מתיאש ממנו. ישנם כמה סוגי סימנים:

- א. סימן מובהק - נדיר, נמצא רק אחד לאלף. (פגם מסויים בחפץ, שם פרטי ומשפחה)
- ב. סימן בינוני - אינו שכיח, נמצא אחד למאה. (מקום (1), מידה, משקל, מניין שאיננו מצוי)
- ג. סימן גרוע - שכיח (צבע או גודל סטנדרטיים) - סימן גרוע איננו נחשב סימן כלל.

השבה למאבד

ע"פ מה משיב:

- א. ע"פ סימן (ראה הרחבה) - בסימן מובהק וכן בשני סימנים בינוניים ניתן להשיב לכל אדם מישראל (2). אך בסימן בינוני אחד ניתן להשיב רק לת"ח, או למי שהעידו שני עדים שאיננו רמאי.
- ב. טביעות עין - לת"ח או ליהודי ירא שמים שאינו משנה דביובור.
- ג. עדים - לכל אדם, אפילו לרמאי.

אופן ההשבה:

אין חובה על המוצא להביא את החפץ לבעלים, אלא מספיק להודיעו שהחפץ אצלו. ניתן גם להחזיר את החפץ באופן עצמאי למקום המשתמר ששייך לבעלים (כגון חצר בית), או להניח במקום שהבעלים יפגשו בו בודאי בזמן הקרוב (כגון מקומו בביה"כ, או פתח בית).

טיפול

שמירה ושימוש באבידה

יש לטפל באבידה ולשמור עליה כדרך שאדם שומר ומטפל בחפץ שלו עד השבתה. שומר אבידה הוא שומר חינם (3) ואינו חייב על אובדן או גניבה, אבל מתחייב על נזק ברשלנות. יכול להשתמש באבידה ולהנות ממנה לצורך שימור האבידה ולצורך מצווה רק אם וודאי שלא יגיע לה נזק.

יהא מונח

חפץ שאין לו תחליף לבעלים (כגון מזכרת, או כלי ייחודי) יניחם בביתו עד שיבוא אליהו. חפץ שיש לו תחליף - ירשום בפניגוס את הסימנים ואת שוויו (שומת הדיוט), ואח"כ יוכל להשתמש בו, או למכרו.

הערות

- 1. מקום נחשב סימן רק נמצאה האבידה בדרך הנחה, וברור שלא זה המקום. ואין רגילות להניח שם חפצים כאלו.
- 2. וברמאי וודאי י"א שצריך להביא עדים שהחפץ שלו.
- 3. לספרדים - שומר שכר.
- 4. טוב להשיב לפנים מסורת הדין.